

Bediüzzaman'ın Hamidiye Alaylarına bakışı

HAMİDİYE ALAYLARI VE KURULUŞ GAYESİ

Şanlı Osmanlı devletinin son dönemine rastlayan Hamidiye Süvari Alaylarının kuruluşu 1891 yılında çıkarılan elli üç maddelik nizamname ile gerçekleşir. Sultan Abdülhamid, doğuda kurulacak askerî alayların çeşitli faydaları olacağını ümit etmekteydi.

Doğu Anadolu'da âsâyîşin bozulmasına sebep olan aşiretler bu olaylar sâyesinde hem inzibât altına alınmış, hem de Ermeniler karşısında teşkilâtlandırılmış olacaktı. Ayrıca Rus ordularına karşı kullanılabilecekti. En mühimi ise, yabancı devletlerin aşiretler üzerindeki tahrik ve propagandası önlenmiş olacaktı.

Bu alaylar, dört bölükten az, altı bölükten fazla olmamak üzere; her bölük dört takımdan, her takım da 32 neferden noksan, kırk sekiz neferden fazla olmayacaktır. Her alay en az 512, en fazla 1152 kişiden meydana gelecektir. Her dört alay bir liva sayılacak. Büyük aşiretlere bir veya birden fazla alay, küçük aşiretlere ise bir kaç bölük kurma hakkı verilecek şekilde düzenlenir. Ayrıca her alaydan bir çocuk seçilerek İstanbul'a gönderilecek, orada süvârî mektebinde tahsil gördükten sonra mülâzımlık (teğmen) rütbesiyle memleketine ve alayına dönecekti.

Nizamnâme hazırlanıp kabul edildikten sonra IV. Ordu komutanı Müşir Zeki Paşanın komutasında Hamidiye Alayları hayatiyete geçirildi. 1893 yılında Doğu ve Güneydoğu'daki aşiret reisleri, adamlarını toplayıp İstanbul'a gelerek Sultan İkinci Abdülhamid Hanı ziyâret ettiler ve bağlılıklarını arz ettiler. Sultan İkinci Abdülhamid Han da onların her birine hediyeler ve nişanlar vererek taltif etti. Böylece merkezî otorite ile aşiretler arasında önceden olmayan diyalog kurulmuş oldu. Ancak aşiret hayatına alışmış olan bu insanlardan askerî birlik teşkil etmek çok zordu. Zaten bu durumları bilen Sultan İkinci Abdülhamid Han, aşiretlere karşı devamlı hoşgörü ve sabırla muâmele edilmesini tavsiye etti. Hattâ irâdelerinin birinde; "Normal askerî birlikler gibi hareket etmeleri imkânsız ise de, hiç olmazsa bu sâyede disiplin altına alınmış ve neticede günün îcâblarına göre, az da olsa, eğitilmiş olurlar" diyordu.

(<http://www.dallog.com/kurumlar/hamidiyealay.htm>)

Sultan II. Abdülhamid, devletin Müslüman halklarını bir arada tutmaya büyük önem verdi. Doğudaki Ermeniler arasında gelişen fanatik milliyetçi çeteler, Abdülhamid'in bu bölgeye özel bir şekilde eğilmesine vesile oldu. Abdülhamid'in getirdiği çözümün çatısını da "Hamidiye Alayları" oluşturdu. Abdülhamid'in ismine kurulan bu alaylar, Güneydoğu'daki Kürt aşiretlerinden adam devşirilerek bölgeyi Osmanlı devleti adına korumak amacıyla kurulan yarı askerî birliklerdi. Giderek büyüyen Rus tehdidine ve Ermeniler arasındaki milliyetçi örgütlenmeye karşı güvenlik unsuru olan Hamidiye Alayları, aynı zamanda Kürtlerin devlete olan sadakatlerini pekiştirmek gibi bir amaç da taşıyordu.

Aslında alaylar, Sultan Abdülhamid'in Kürtleri devlete daha da ısındırmak ve bağlılıklarını arttırmak için yürüttüğü

kapsamlı projenin parçasıydı. Projede Kürt önde gelenlerinin çocuklarının İstanbul'da eğitilmesi, bölgeye gönderilen din adamları yoluyla "Osmanlı" bilincinin güçlendirilmesi gibi unsurlar da vardı. İstanbul'da "aşiret mektepleri"nin açılması, bölgedeki medreselere maddî destek verilmesi bu projenin ayaklarını oluşturuyordu. Abdülhamid, ayrıca, yöreye gezici öğretmenler ve vaizler göndererek halkın eğitimine de önem verdi.

Prof. Dr. Ercüment Kuran, Kürt aşiret reislerinin çocuklarının askerî okullarda okutulması ve bunlardan Harbiye mektebinden mezun olanlarının nizamiye ordusuna tayin edilmesinin önemine işaret eder ve hükmünü "Doğu Anadolu halkının devletle bütünleşmesinde Abdülhamid'in hizmeti büyüktür" şeklinde verir. Askerî bir misyonu da yerine getiren alaylar, doğudaki Rus destekli Ermeni çetelerine karşı koyar, gerilla tipi savaş verir. (Aksiyon, Mustafa Akyol, Sayı: 498, 21.06.2004)

BEDİÜZZAMAN VE HAMİDİYE ALAYLARI

1894 yılının bir yaz ayında Bediüzzaman, Siirt'in Tillo ilçesinde inzivada iken, gördüğü meşhur rüya üzerine Miran Aşiret Reisi Mustafa Paşa'yı hidayete dâvet etmek ve yaptığı zulümden vazgeçirmek maksadıyla harekete geçer. Bediüzzaman hayatında ilk defa bir Hamidiye Paşası olan Miran Aşiret Reisi Mustafa Paşa ile Cizre'de, Şeyhan Yaylasında karşılaşır. Tarihçe-i Hayat'ta geçen bir takım olaylardan sonra Mustafa Paşa Molla Said'e tövbe sözü verir; fakat daha ileriki yıllarda tövbesini bozar ve yine zulme devam eder.

İşte Devlet Arşivlerinde geçen belgelerle Mustafa Paşa'nın bazı vukuatları:

23 Nisan 1892 tarihli vesika:

Musul Emlak-ı Hümayun Komisyonu Riyaseti'nin 11 Nisan 1308 tarihini taşıyan telgrafında, Diyarbekir Vilayeti'ne tabi Miran Aşiret Reisi Mustafa Paşa'nın bir hayli atlı ile bir köye hücum ettikleri, bir çok hayvanı gasp ettikleri, birkaç insanı katlettikleri, on-on beş evi yıktıkları ifade edilmiştir. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Y. PRK. HH., nr. 25/32, 25 Ramazan 1309).

21 Eylül 1901 tarihli vesika:

Diyarbekir Serkomiserliği'nden Zabtiye Nezareti'ne gönderilen şifreli telgrafta; Cizre Kazası'nın Miran Aşireti Reisi Mustafa Paşa ile damadı Tahir Ağa'nın tahrikiyle Miran ve Geçan(?) aşiretlerinden iki yüz atlı ve üç yüz yayan yani beş yüz aşiret mensubu, Cizre'ye yarım saat mesafede bulunan dört köye hücum etmişler, mallarını, koyun, öküz ve diğer hayvanlarını gasp ettikleri gibi, evlerini de yıkmışlardır. Bu arada açtıkları ateşin isabet etmesi sonucu, çocuğunu emzirmekte olan bir kadın hayatını kaybetmiştir. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Y. MTV. nr. 221/43, 7 Cemaziyelahir 1319).

21 Temmuz 1902 tarihli vesika:

Serasker Rıza Paşa, Mustafa Paşa'nın bunca yaptıklarına rağmen, henüz hakkında hiçbir şeyin yapılmamış olmasından yakınmıştır. Rıza Paşa, Mustafa Paşa'nın yaptıklarına karşılık benzerlerine ibret olacak şekilde bir muâmelenin yapılmaması halinde, bu durumun kendilerini cesaretlendireceğini ve neticede zulüm yapanların sayısının artacağını dile getirmiştir. Böyle bir durumun bölgede hasarlara ve zararlı faaliyetlerin artmasına yol açacağını, yapılan şikâyetlerin tahkik edilmesi gerektiğini, olayı soruşturacak bir heyetin oluşturulmasını, bir divan-ı harbin kurulmasını da istemiştir. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Y. MTV., nr. 232/76, 14 Rebiülahir 1320).

Devlet Arşivinde bir çok benzeri şikâyeti havi vesikalardan verilen yalnız bu üç örnek bile, Mustafa Paşa'nın neler yaptığını ciddi bir şekilde ortaya koymakta ve çok genç yaştaki Molla Said'in, niçin Mustafa Paşa'yı öldürmekle tehdit ettiğine açıklık getirmektedir. (Yeni Asya, 30.12.2005)

Bediüzzaman 1902 yılında Van'da iken Mustafa Paşa ile yıllar sonra tekrar karşılaşır. Geravi aşireti reisi Şeker Ağa ile Paşa'yı barıştırır. Paşa'ya dönerek tövbesini bozduğunu ve salimen Cizre'ye varamayacağını ifade eder. Gerçekten de Paşa 1902 yılında, yayladan Cizre'ye dönerken, Cizre-Şırnak arasında meydana gelen aşiret kavgalarının sonunda serseri bir kurşunla öldürülür.

Bediüzzaman daha sonra yayınlanan Münâzarât adlı eserinde Doğu vilayetlerine Hamidiye alaylarının etkisini ve sonuçlarını şu veciz ifadelerle dile getirir: “Evet, ‘Mûtû kable en temûtû’ (Daha ölmeden ölmek) sırrına, şunun sâye-i muzlimânesinde mazhar oldunuz. İşte her köye böyle ilâç göndermek, hattâ dâü’l-cû ile karın ağrısına müptelâ olan emsâlinize hazım ilâcı hükmünde olan iâne toplamak, yahut eşkiyâlık ve husûmet derdiyle mültehap bulunan o vücuda, iltihâbî tezyid eden Hamidîlik icrâ etmek ve ilâ âhir, acaba tedâvi mi, yoksa tesmîm midir, melekü’l-mevte yardım etmek midir? İşte mâhiyet-i istibdâdın timsâli budur. Zîrâ, sâbıkta, Padişah kendi yerinde mahpus gibi oturuyordu, bîçare milletin hâlini anlamıyordu, yahut zaaf-ı kalb ve kuvvet-i vehim ile anlamak istemiyordu, yahut mütehevvisâne ve mütekeyyifâne ve mütekalkıl olan tabiatı, anlattırmaya müsâit değildi. İşte hükümetteki istibdâda, her şeydeki istibdâdı kıyas ediniz. Hattâ, taklidi tevlid eden ilmin istibdâdı dahi böyledir.” (Münâzarât, s. 25-26)

Bediüzzaman, henüz 17 yaşında iken gözlemlediği Hamidiye Alaylarının durumunu, feodal yapı içerisinde bulunan aşiretler aracılığıyla Doğu vilayetlerinin derdine derman olamayacağını, aksine hastalığı arttırıcı ölümcül etkilerini gözler önüne serer. Bu sebeple Bediüzzaman, Hamidiye Alaylarının işleyişine karşı gelmiştir. Bu konuda Mustafa Paşa örneğinde olduğu gibi yanlış uygulamalara karşı tavır geliştirmiştir. Öte yandan Münâzarât adlı aynı eserinde kendisine izafeten talebeleri tarafından dile getirilen görüşlere baktığımızda, Bediüzzaman’ın yukarıda aktardığımız görüşleriyle bir çelişki var gibi görülmektedir. Bu ifadeler şöyle: “Râbian: Üstâdımızdan hem işitmiş, hem hâlimden anlamışız ki, ecnebîlerin şiddetli desîse ve kuvvetlerine karşı gösterdiği sebat ve kanaat; husûsan âlem-i İslâmın kısm-ı âzamının halîfesi olmak; hem, bîçare Vilâyât-ı Şarkiyenin bedevî aşâirini Hamidiye Alayları ile en yüksek bir derece-i askeriye ve medeniyeye onları sevk etmesi, Hamidiye Camii’nde her Cuma günü bulunması, şeâir-i İslâmiyeye elden geldiği kadar mürâât etmesi, dâimâ Yıldız dairesinde mânevî üstâdı kabul ettiği bir şeyhi var olduğu gibi, çok hasenâtı için, Üstâdımız, bütün hayatında onun padişahlar içinde bir nevî velî hükmüne geçtiğini kanaat etmişti.” (Münâzarât, s. 150-151, Muhsin-Ziyâ 1953, Fatih/İstanbul)

Her iki ifade iyice incelendiğinde aslında herhangi bir çelişkinin olmadığı görülecektir. Çünkü Bediüzzaman gerçekten Sultan II. Abdülhamid’in şahsını sevdiği gibi aynı zamanda onu bir nev’î veli makamında kabul etmiştir. Yani şahsı konusunda bir tenkitte bulunmamış, aksine övmüştür. Ancak Bediüzzaman, o zatın icraatları konusunda yapılan yanlışlıkları da dile getirmekten çekinmemiştir. Hamidiye Alayları konusunda da, düşünce olarak müsbet karşıladığını, Doğu’da bu tür bir yapılanma ile Bedevî aşiretlerinin medeniyete kavuşturulmasını iyi gördüğünü yukarıda geçen ifadelerden anlıyoruz; fakat bu yapılanmanın fiiliyatta olumlu bir sonuç getirmediğini bizzat olayları yaşayarak gözlemlemiştir. Yani düşünce iyi ama icraat ve sonuç kötü olmuştur.

Mehmet Selim MARDİN